

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ВАЗИРЛИГИ

ЎЗБЕКИСТОН ДАВЛАТ ХОРЕОГРАФИЯ АКАДЕМИЯСИ

ХОРЕОГРАФИЯ САНЪАТИ ОРҚАЛИ
ИМКОНИЯТИ ЧЕКЛАНГАН БОЛАЛАРНИНГ
ЖАМИЯТДАГИ ФАОЛЛИГИНИ ОШИРИШГА
ҚАРАТИЛГАН МУЛЬТМЕДИА МАҲСУЛОТИНИ
ЯРАТИШ



ХУДОЙНАЗАРОВА
ШАҲЗОДА ТУРСУНОВНА

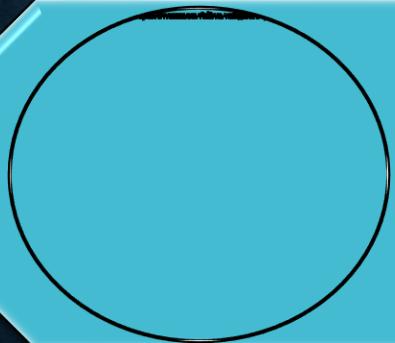
Тошкент 2021



РЕЖА



ИМКОНИЯТИ ЧЕКЛАНГАН
БОЛАЛАР ВА ХОРЕОГРАФИЯ



ИМКОНИЯТИ ЧЕКЛАНГАН БОЛАЛАРГА
ХОРЕОГРАФИК МАШГУЛОТЛАР ЎТИШ



ИННОВАЦИЯЛАРДАН ФОЙДАЛАНИБ
ИМКОНИЯТИ ЧЕКЛАНГАН БОЛАЛАР
ФАОЛЛИГИНИ ОШИРИШГА ҚАРАТИЛГАН
МУЛЬТИМЕДИА МАҲСУЛОТИНИ ЯРАТИШ



жисмоний ёки психик
ривожланишида нүқсони
бўлган болалар учун
ихтисослаштирилган
мактаблар сони

жисмоний ёки психик
ривожланишида нүқсони
бўлган болалар учун
ихтисослаштирилган мактаб-
интернатлар сони

86

21

жисмоний ёки психик
ривожланишида нүқсони
бўлган болалар учун
ихтисослаштирилган мактаб
ва мактаб-интернат таълим
олувчи болалар



жисмоний ёки психик
ривожланишида нүқсони
бўлган ва узоқ муддатли
даволанишга муҳтож уйда
таълим олевчи болалар

20 610
нафар

913 437
нафар

МАВЗУНИНГ ДОЛЗАРБЛИГИ ВА

Долзарбликни белгилаб берувчи омиллар	Заруратни асослаб берувчи ҳуқуқий асослар
<p>имконияти чекланган болаларнинг жамиятга тўлақонли ижтимоийлашуви, нутқий ва мотор ривожланиши, билиш жараёнларининг диагностикасини тизимли тарзда ташкил этишни такомиллаштириш;</p> <p>имконияти чекланган болаларнинг жамиятдаги фаоллигини такомиллаштиришнинг ахборот-коммуникация ҳамда инновацион-педагогик технологияга асосланган ўқув-методик таъминоти, мультимедиали электрон таълим ресурслари яратиш;</p> <p>имконияти чекланган болаларнинг изчил ижтимоийлашуви ва умумий таълим тизими интеграциялашувига кўмаклашадиган мослаштирилган дастурлар ва якка тартибдаги таълим йўналишларини ишлаб чиқиши.</p>	<p>Ўзбекистон Республикаси Президентининг «2017-2021 йилларда мактабгача таълим тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 2016 йил 29 декабрдаги ПҚ-2707-сонли Қарори</p> <p>2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сонли “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги Фармони</p> <p>2017 йил 30 сентябрдаги ПФ-5198-сонли «Мактабгача таълим тизими бошқарувини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Фармони</p>

ЛОЙИХАНИНГ МАВЗУСИ БҮЙИЧА ТАДҚИҚОТ ОЛИЙ БОРАЁТГАН ХОРИЖИЙ ИЛМИЙ- ТАДҚИҚОТ МАРКАЗЛАРИ ВА ОЛИЙ ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИ

№	Мамлакатлар	Олий таълим муассасалари ва илмий марказлар
1	АҚШ	Departament of Special Education Vanderbilt University, National Academy of Science, University of Maryland School Of Medicine, Baltimore
2	Англия	Medical Research Council Cognitive Development Unit and London University
3	Германия	Universität Würzburg
4	Австралия	Special Education Centere, University of Newcastle
5	Россия	Россия Таълим Академиясининг, Коррекцион педагогика институти

МУАММОНИНГ ЎРГАНИЛГАНЛИК ДАРАЖАСИ

Болалардаги нутқий камчиликни
ўрганиш ва уни бартараф этиш
муаммоси

Л.Р.Мўминова, М.Ю.Аюпова, Р.Ш.Шомахмудова,
Х.М.Пўлатова, М.П.Хамирова, З.М.Ахмедова,
Д.Назарова, Ф.Қодирова

Жисмоний ёки психик
ривожланишида нуқсони бўлган
болаларга таълим-тарбия бериш
масалалари

В.С.Рахманова, F.Б.Шоумаров, К.Қ.Мамедов,
Н.Х.Рахмонкулова, П.М.Пўлатова, Ш.Халилова

Имконияти чекланган болаларнинг
жамиятдаги фаоллигини ошириш

Cuhrweirp, C.Urwin, L.Zeythen, John n J. Rieser,
Heather Mason, М.Ф.Ҳакимова, Д.А.Нуркелдиева,
Я.Е.Чечерина

ТАДҚИҚОТ МУАММОСИНИНГ ХОЗИРГИ ЎРГАНИЛИШ ҲОЛАТИ

№	Топшириқлар	Болаларнинг умумий сони	Умумий моторика ҳолати	Майда моторика ҳолати
1.	Ҳаракатларнинг ҳажми, аниқ, бир ҳаракатдан иккинчи ҳаракатга мустақил ўтади	172	22 %	28 %
2.	Ҳаракатларнинг ҳажми, ноаниқ, бир ҳаракатдан иккинчи ҳаракатга секин ўтади	172	78%	69 %
3.	Синкинезияларнинг мавжудлиги	172	-	3 %

ТАДҚИҚОТНИНГ МАҚСАДИ

ХОРЕОГРАФИЯ САНЪАТИ
ОРҚАЛИ ИМКОНИЯТИ
ЧЕКЛАНГАН БОЛАЛАРНИНГ
ЖАМИЯТДАГИ ФАОЛЛИГИНИ
ОШИРИШГА ҚАРАТИЛГАН
МУЛЬТИМЕДИА
МАҲСУЛОТИНИ ЯРАТИШ



**Аҳолининг ижтимоий ҳимояга муҳтоҷ қатламлари, шу жумладан,
имконияти чекланган шахсларнинг олий таълим билан қамров
даражасини ошириш, улар учун инфратузилмага оид шароитларни
яхшилаш**



ТАДҚИҚОТНИНГ ИЛМИЙ ЯНГИЛИГИ

Хореография санъати орқали имконияти чекланган болаларнинг жамиятдаги фаоллигини оширишнинг мезонлари (рағбатлантирувчи, когнитив, жараёнли, интегратив) ривожлантирилди, методик тайёргарлигини белгиловчи даражалар (репродуктив, продуктив, интегратив) такомиллаштирилади

мусиқали ритмикадан фойдаланиш малакалари билан қуроллантиришга имкон беради методик таъминот яратилади;

Хореография санъати орқали имконияти чекланган болаларнинг жамиятдаги фаоллигини оширишнинг методик тайёргарлигини такомиллаштиришнинг концептуал, рефлексив, интегратив компонентларини ўз ичига олган механизм ишлаб чиқилади;

Хореография санъати орқали имконияти чекланган болаларнинг жамиятдаги фаоллигини такомиллаштиришнинг ахборот-коммуникация ҳамда инновацион-педагогик технологияга асосланган ўқув-методик таъминоти, мультимедиали электрон таълим ресурслари яратилади.

ҚЎЙИЛГАН МУАММОНИ ҲАЛ ЭТИШНИНГ ИЛМИЙ АҲАМИЯТИ ВА ДОЛЗАРБЛИГИ

- Кўрсатиб ўтилган муаммо ижтимоий аҳамият касб этади. Негаки, турли сабабларга кўра ногиронлиги бўлган шахслар сони анча миқдорни ташкил этади. Республикаизда имконияти чекланган шахсларнинг хаётий эҳтиёжларини қондириш, улар учун зарур шарт-шароитлар яратиш учун чора-тадбирлар ишлаб чиқилган: улар тиббий, психологияк, жисмоний нуқтаи назардан муҳофазага олинган, маҳсус ўқув дастурлари тайёрланган.
- Лекин хореография санъати орқали уларнинг фаоллигини ошириш масаласи ҳозирга қадар ўрганилмаган, маҳсус тадқиқот иши олиб борилмаган. Мазкур муаммо ҳозирга қадар илмий-назарий жиҳатдан ўрганилмаган, масаланинг амалий жиҳати, ижтимоий аҳамияти етарли даражада ёритилмаган. Айни шу ҳолатлар мазкур муаммонинг долзарб эканлигини белгилайди.



Яшаш ва
ривожланиш



Боланинг
шахсий
манфаати



Боланинг
дунёқараши





ЛОЙИХАДА ҲАЛ ЭТИЛАДИГАН МУАММОНИНГ МИҚЁСИ ВА МУРАККАБЛИГИ

- Лойиҳада ҳал этиладиган муаммо жамият аъзоларининг маълум бир қисмини қамраб олади. Чунки имконияти чекланган болалар: заиф эшитувчилар, кўзи ожизлар ёки ногиронлар сони ҳам салмоқли (Буни расмий идоралар томонидан эълон қилинадиган статистикадан билиб олиш мумкин).
- Табиийки, имконияти чекланган болалар билан ишлаш – оддий иш эмас. Бунинг учун уларнинг ёши, жинси, жисмоний ҳолати, руҳий-психологик ҳолати, миллати, оиласвий шароити, қизиқиш доираси ва ш.к.лар ҳисобга олиниши зарур. Жумладан, хореография санъати орқали имконияти чекланган болаларнинг жамиядаги фаоллигини оширишда ҳам бир қатор ритмик-гимнастик машқларни бажара олиш имконияти, мусиқа ритмини ҳис эта олиш қобилияти, рақснинг мафтункор жозибасини англай олиш каби омиллар ҳисобга олиниши зарур.

ТАДҚИҚОТНИНГ ИЛМИЙ ЯНГИЛИГИ, ҚҰЙИЛГАН ВАЗИФАЛАРНИ ҲАЛ ЭТИШ ВА РЕЖАЛАШТИРИЛГАН НАТИЖАЛАРНИ ОЛИШ ИМКОНИЯТЛАРИ

- Маълумки, имконияти чекланган болалар, асосан, мактаб-интернатларда тарбияланади, махсус таълим олади, ўз имкониятлари даражасида ижодий-техник меңнат билан шуғулланади. Айни пайтда улар қўшимча таълим билан ҳам шуғулланадиларки, бу эса уларнинг соғлиғи, психодинамикасига, илм олишига таъсир кўрсатади.
- Бизнингча, республикамиздаги имконияти чекланган болалар учун мўлжалланган мактаб-интернатларда ритмика ва рақс фанларини йўлга қўйиш, бунинг учун ўқитувчи-педагог кадрларни тайёрлаш, махсус ўкув дастурлари ва қўлланмаларни тайёрлаш зарур. Чунки рақс ва ритмика билан шуғулланиш ҳар қандай организм учун, хусусан, имконияти чекланган болалар учун ниҳоятда муҳим бўлиб, улар учун зарур бўлган спорт юкламасини беради. Бинобарин, ритмик ва хореографик ҳаракатлар боланинг соғлиғини яхшилайди, руҳий кайфиятини кўтаради, ўз тенгдошлари билан мулоқотни яхшилайди, ўзидағи нуқсонларни енгиб ўтиб, жамиятнинг фаол аъзосига айланишига кўмаклашади.

- Бу жараён, аслида, анча мураккаб бўлиб, боланинг тиббий-психологик ҳолатларини аниқ ҳисобга олишни тақозо этади. Назаримизда, бу жараёнда мусиқага катта эътибор берилади, чунки мусиқа орқали болалар ўз ҳистийғуларини изҳор эта оладилар.
- Имконияти чекланган болалар учун ритмика дарслари рақс ўрганишнинг бошланғич қадами ҳисобланади. Негаки, ритмика дарсларида турли ҳаракатлар мусиқа жўрлигига бажарилади. Ритмика билан шуғулланиш эса ногирон болаларда абжирликни, чаққонликни ривожлантиради, шу жумладан, уларда гавда мутаносиблигини таъминлаб, улардаги руҳий таранглик - стресс ва сиқилувчанликни бартараф этади. Ритмика дарсларида ўз баданини тушунишни ўрганади.
- Бундай дарслар ўзига хос ёндашувларни тақозо этади. Масалан, ритмика дарсларини ўйин тарзида олиб бориш боланинг дарсга кизиқишини орттиради. Топшириқлар ҳам дидактик принциплар асосида: оддийдан мураккабга, енгилдан қийинга қараб берилади. Ритмика дарсларининг дастурлари эртак, ҳикоя шаклида бўлиши ёки машҳур шеърлар асосида тузилиши мақсадга мувофиқ бўлади. Болаларнинг мактаб тадбирларида, турли фестивалларда, концертларда рақс номерлари билан қатнашиши уларда завқ-шавқ, ифтихор ҳиссини уйғотади, натижада улар ҳаётда дадил, қўрқмас бўлишга ўрганадилар.

ИМКОНИЯТИ ЧЕКЛАНГАН БОЛАЛАРНИ БҮШ ВАҚТЛАРИНИ МАЗМУНЛИ ЎТКАЗИШ

Имконияти чекланган болаларни интернат-мактабларда қўшимча таълим турлари билан шуғулланиши соғлиғи, психодинамикасига, илм олишга қизиқишига таъсир қиласади.

Имконияти чекланган болаларнинг жамиятдаги фаоллигини оширишда санъат турларидан, шу жумладан, хореография санъатидан фойдаланиш жуда самарали ҳисобланади.

Хореографик ҳаракатлар орқали имконияти чекланган шахсда тиббий-физиологик ўзгаришлар содир бўлади, унда санъат орқали оламни англаш кўникмалари шаклланади, унинг эстетик диidi ошади, энг муҳими, ўзини жамият учун керакли шахс деб ҳисоблай бошлайди.

ТАДҚИҚОТ МУАММОСИНИНГ ҲОЗИРГИ ЎРГАНИЛИШ ҲОЛАТИ

- Имконияти чекланган болаларга таълим бериш борасида тиббий, педагогик, психологик йўналишларда бир қатор ишлар амалга оширилган, илмий-тадқиқотлар олиб борилган.
- Бироқ уларнинг жамиятдаги фаоллигини хореография санъати орқали ошириш бўйича ишлар ўзбек тилида мавжуд эмас. Ҳозирга қадар республикамизда мазкур муаммо бўйича бирорта ҳам илмий-тадқиқот иши олиб борилмаган, ўқув қўлланма ва услубий қўлланмалар яратилмаган.

ТАКЛИФ ЭТИЛАЁТГАН УСУЛ ВА ЁНДАШУВЛАР, ЛОЙИХАНИНГ БУТУН ДАВРИ УЧУН УМУМИЙ ИШ РЕЖАСИ ВА КУТИЛАЁТГАН НАТИЖАЛАР

- Рақс оламининг сеҳрли жозибаси, чунончи, айиқполвоннинг қадам ташлаши, қуёнчанинг сакраши, отнинг юришига ўхшаб қадам ташлаш боланинг тасаввурини ривожлантиради. Бола дарс бошланишидан аввал ўз баданини қиздириб олиб, кейин ритмик машқларни бажаришга киришади. Бундай қиздириш машқлари хореография тилида “партер гимнастикаси” деб аталади. Замонавий партер гимнастикаси ўзида бир қатор элементларни қамраб олган бўлиб, “мостик-кўприкча”, “шпагат”, “шагам” машқлари қадимги йога гимнастикаси элементларидан олингани эътиборлидир.
- Партер гимнастикаси бошдан охиригача полда бажарилиб, айrim машқларни бажаришда лента, копток, арқон ва бошқа ш.к. предметлардан фойдаланилади.

- Дарсда мусиқавий ритмларни түғри англаш учун мусиқий ўлчамларни ҳисоблаб, чапак ва оёқ зарбларидан фойдаланиш кўрсатиб берилади. Масалан, 4\4, 3\4, 2\4 каби оддий мусиқий ўлчамлар англаб олиниб, кейин полька, вальс ва марш жанрларига ўтилади.
- Хореографик машғулотлар кўпинча хона деворларига ўрнатилган маҳсус жиҳоз — ускуна (станок) олдида бажарилади. Имконияти чекланган болалар учун ҳам ускуна олдида бажариладиган машқлар жуда муҳим. Чунки бундай машқларни амалий ва назарий жиҳатдан түғри бажариш бола гавдасининг, мушак ва суюкларининг түғри ўсишини таъминлайди, қаддини расо қилиб, ўзига бўлган ишончни янада орттиради.
- Имконияти чекланган болалар билан олиб бориладиган машғулотларда ўқитувчи рақс санъати тарихи, ривожланиш йўллари, санъатнинг бошқа турлари билан алоқаси ва ш.к. тўғрисида турли хил сухбатлар олиб бориши уларда ўз Ватанига муҳаббат, ўз миллатидан ғуурланиш ва ифтихор туйғулари шаклланиб боради.



ЛОЙИХДАНИ АМАЛГА ОШИРИШ НАТИЖАСИДА ТАКОМИЛЛАШТИРИЛИШИ РЕЖАЛАШТИРИЛГАН ЯНГИ МАҲСУЛОТЛАР

- Юқоридагилардан маълум бўладики, хореография санъати орқали имконияти чекланган болаларнинг жамиятдаги фаоллигини ошириш муаммоси ҳозирга қадар маҳсус ўрганилмаган, бу борада бирор ўқув дастури ишлаб чиқилмаган, улар билан маҳсус шуғулланадиган мутахассислар тайёрланмаган. Кўринадики, мавжуд муаммони ҳал этиш учун бир қатор ишларни амалга ошириш зарур:
- Имконияти чекланган болалар таҳсил оладиган инклузив таълим мактабларида хореографик машғулотларда фойдаланишлари учун алоҳида электрон ўқув қўлланма яъни, **мультимедиа маҳсулотини яратиш**;
- Ўзбекистон давлат хореография академияси қошида имконияти чекланган болалар билан ишлаш бўйича алоҳида таълим йўналиши очилиши ва маҳсус малакага эга бўлган ўқитувчи-педагоглар тайёрланиши керак;
- Мазкур таълим йўналишида хореографик таълимдан ташқари психология, педагогика, сурдопедагогика, ногиронлар психологияси каби фанлар чуқурлаштирилган ҳолда ўқитилиши зарур;
- Мазкур таълим йўналиши талabalari учун дарслик, ўқув қўлланма ва фан дастурлари ишлаб чиқилиши лозим.

ЮҚОРИДАГИ МУАММОЛАРНИ ҲАЛ ЭТИШ МАҚСАДИДА, ЛОЙИХА ИШТИРОКЧИЛАРИ ТОМОНИДАН ҚУЙИДАГИ ИШЛАР АМАЛГА ОШИРИЛАДИ:

- Имконияти чекланган болалар таҳсил оладиган мактаб-интернатлар учун “Ўзбек рақси жозибаси” номли маҳсус ўқув қўлланма тайёрланиб, нашр этилади;
- “Инклюзив таълим: имконияти чекланган болалар ва рақс санъати” мавзусида республика илмий-амалий конференцияси ўтказилади;
- Оммавий ахборот воситаларида имконияти чекланган болаларнинг жамиятдаги фаоллигини оширишда рақс санъатининг ўрни мавзусида чиқишлиар қилинади.
- Ҳудудлардаги имконияти чекланган болалар таълим оладиган маҳсус мактабларда илмий тадқиқотлар олиб борилиб, жараёнларнинг мультмедиа шакли яратилади.

ЭТЬИБОРИНГИЗ УЧУН РАХМАТ!

